

TREKVOGELS OP DE WADDEN VAN TERSCHELLING

JOOP SLIGMAN.

Terwijl in onze omgeving de vogels in bos en hei, struik en wei wel schijnen te zijn uitgestorven, is het juist in deze maanden op de uitgestrekte slibvlakten van de Waddenzee een drukte van belang. Het gehele jaar door, maar vooral in nazomer en herfst wemelt het daar van duizenden en tienduizenden vogels, die zich in ontelbare scharen te goed doen aan de enorme rijkdom die in het slik besloten ligt. Het wadden-gebied beslaat zo'n slordige 240.000 ha slik en zet zich verder voort langs de Noordzeekusten van Duitsland en Denemarken, alwaar de rijkdom aan gevleugelden al niet onderdoet voor de onze.

Het zal er ten slotte wel van komen, dat ook de Waddenzee wordt ingepolderd. Maar voorlopig is het nog niet zo ver. Nog altijd is dit gebied onderhevig aan eb en vloed en nog altijd kunnen we er gelukkig volop genieten van het interessante vogel-leven.

De oneindige wereldzeeën houden veel voor ons verborgen, maar op sommige plaatsen lichten ze toch haar sluier van geheimzinnigheid van tijd tot tijd even op. Op de Waddenzee stelt de afwisseling van de getijden ons twee maal per dag in de gelegenheid iets te zien te krijgen van de organismen die er voorkomen. Wanneer de vloedgolf haar grootste ontplooiing gehad heeft, begint het zeewater langzaam weer weg te ebben en bij laag water is dan één glinsterende vlakte achtergebleven. Met het zakkende water trekken weer veel zeedieren mee terug, maar ook een ongekende hoeveelheid blijft er in de slijkerige en papperige bodem achter.

Op sommige plekken kun je slechts met grote moeite je met slijk besmeurde laarzen

uit het rottend slik omhoogtrekken, terwijl een zwarte modderbrij naar boven komt zetten en onaangenaam riekende gassen opstijgen. Met een stevige schop doen we hier en daar een steekproef en met een slobberend geluid wordt de modder „op haar rug” gelegd. Met een grote vork slaan we de kluit uiteen en meteen komen allerlei interessante beesten naar buiten wriemelen. Dikke Zeepieren, waarvan we overal om ons heen de uitwerpselen als vreemde gekronkelde zandrolletjes op het wad zien liggen, komen uit hun U-vormige gang te voorschijn. Ze verslinden reusachtige hoeveelheden modder en door hun toedoen wordt de zeebodem voortdurend omgezet en van afval gezuiverd. Allerlei andere dieren komen nu ook te voorschijn, zoals Vorksprietgarnaaltjes, Kokkels, Nonnetjes, andere wormensoorten, Wadslakjes en nog meer. In de achtergebleven zwinnnetjes wemelt het veelal van enige centimeters lange Langsprietgarnaaltjes.

Al naar gelang van de bodemgesteldheid, afhankelijk van de stroomsnelheid van het water, is er een grote variatie in de bevolkingsdichtheid van het wad. In „Vogels van wadden en riviermonden” noemt Makink enige cijfers: Zeepieren soms 40 per m², Wadwormen tot 1100 per m². In totaal kan dat uitlopen op duizenden dieren per m² met een gezamenlijk gewicht van 3 à 4 kg. Een enorme rijkdom dus, en een rijke voedselbron voor de wadvogels.

Wat de hoeveelheid vogels betreft, kwam G. J. van Oordt, die op 5 October 1931 uitgebreide tellingen heeft verricht, uiteindelijk tot een afgerond getal van 500.000 wadvogels voor het gehele waddegebied. Zelf heb ik gedurende drie zomervacanties

op Terschelling de gelegenheid aangegrepen om eens wat „aan tellingen te gaan doen“, maar vanzelf bleven dat steeds globale schattingen. Bovendien was dat in Augustus zodat de eigenlijke herfsttrek nog maar in het beginstadium was; maar toch waren er al grote scharen trekkers aanwezig. Zo voerde op de Boschplaat een telling tot 8000 Wulpen, 1000 Groenpootruiters, 8 à 9000 Scholeksters, 2000 Knoeten, 3000 Bonte strandlopers, om slechts de grootste aantallen maar te noemen. Dus ook in Augustus zijn daar al duizenden en duizenden steltlopers aanwezig om van de grote aantallen meeuwen, die er dan op de wadden te zien zijn, maar niet te spreken.

De meeste waddieren, die zo'n belangrijke voedselbron voor deze vogels vormen, zitten diep weggescholen in het slik. Maar dit is voor de steltlopers geen bezwaar. Met hun lange snibben, voorzien van gevoelige tastzintuigen, kunnen ze hun prooi uitstekend opsporen en hun snavel verdwijnt dan ook dikwijls tot aan de wortel in het slik.

Zolang het eb is kunnen de vogels zich rijkelijk van voedsel voorzien, maar dat wordt anders wanneer de vloed het wad

komt opschuiven. De vogels trekken zich terug wanneer het water tot aan hun veren stijgt en allengs dichter worden ze teruggedrongen naar de kust. Ze sluiten zich weldra tot troepen aan en troep voor troep vliegen ze nu op om plaatsen te zoeken waar het water niet komt en waar ze rustig de vloed kunnen afwachten (fig. 1).

Op ieder waddeneiland zijn van dergelijke hoogwatervluchtplaatsen te vinden, waarop zich van heinde en ver enorme troepen vogels van diverse pluimage verzamelen. Deze plaatsen zijn in de loop der jaren steeds dezelfde en vormen dan ook prachtige gelegenheden om er de vogels wat dichterbij te bekijken. De vogels wachten hier tot het water genoeg gedaald is en brengen ondertussen de tijd door met slapen en verenpoetsen en baden. De aantallen wisselen met het seizoen. In de zomer kunnen we er troepen aantreffen van vogels, die om een of andere reden niet gebroed hebben, en in de loop van het najaar voegen zich bij hen duizenden en duizenden trekkers uit een ontzaglijk areaal afkomstig. Hun broedgebieden strekken zich uit tot ver in het Russische laagland naar het oosten en naar het noorden tot ver boven de poolcirkel. De meesten zijn hier op doortrek naar hun winterkwartieren, die zich tot ver ten zuiden van de equator uitstrekken. Ze komen in deze gebieden hun reserves aanvullen om daarna de reis weer voort te zetten. In zachte winters blijven er ook veel achter, maar wanneer koning Thialf zijn grijpklaauwen uitstrekt en het waddengebied omtovert in een poollandschap en alle voedselbronnen afsluit, gaan ook deze achterblijvers er van door om af te zakken naar mildere oorden. Om nu een goed inzicht te krijgen in het vogelleven op het wad hadden we bij een van die hoogwater-vluchtplaatsen onze

Fig. 1. De Waddenzee bij Terschelling. Gestippeld: bij eb droogvallende gronden. Zwart: hoogwater-vluchtplaatsen.

schuilhut gezet (fig. 2). Dat was bij Striep op Terschelling (fig. 3). De aantallen lopen hier wel niet zo hoog op als bij de Boschplaat, maar toch is ook hier veel belangwekkends te beleven. In het seizoen 1954 hebben we er speciaal op gelet wanneer de verschillende vogelsoorten bij vloed binnenkwamen en vervolgens bij eb weer begonnen met fourageren. Onze waarnemingen op 5 Augustus gaven het volgende beeld.

3 tot 2 uur vóór hoogwater.

De eerste vogels die zich terugtrekken, zijn wel de Scholeksters. Voor dat we bij de hut arriveerden stonden er al zo'n 330 Scholeksters een eind verder op, op het droge. Ook op de Boschplaat (om de Noordkaap van Terschelling) waren de Bonte pieten het eerst. Even daarna komen de eerste Goud- en Zilverplevieren overvliegen om te landen op een droog strandje. Wat een prachtige vogels zijn die Zilverplevieren toch: een werkelijk zilverachtige bovenkant en een scherp omlinnde zwarte borst, waarvan het zwart tot boven de ogen doorloopt; tussen de kleuren van de bovenzijde en het gitzwart van de onderzijde loopt een sneeuw witte lijn, die doet denken aan hermelijnen bont. De trek naar de vluchtplaats wordt aanmerkelijk sterker en we horen en zien nu ook Groenpootruiters (heel lichtgekleurde vogels ter grootte van een Grutto), Tureluurs en Steenlopers (net miniatuur Scholeksters). De vogels verwachten kennelijk dat het water hoog zal worden; er waait tenminste een stevig briesje, en een paar honderd meter bij ons vandaan trekken dan ook laag over het wad en opstijgend wanneer ze bij de polderdijk aankomen, een hele bende Wulpen voorbij, die koers zetten naar de daarachter gelegen polder. Tijdens hoog water gaan de meeste vogels van het wad

Fig. 2. Onze schuilhut bij Striep.

zich bezig houden met wassen, veren invetten en slapen. Meer dan twee uur voor dat het water zijn hoogste stand bereikt, neemt de watervlucht al een aanvang en pas een uur of twee na hoogwater gaan ze de voedselterreinen weer opzoeken. Dus al met al zijn de vogels 2×4 uren per dag van voedselzoeken verstoken. Bij gunstig tij gaat dan ook in niet te donkere nachten het voedselzoeken gewoon door.

2 tot 0 uur vóór hoogwater.

Een troep van naar schatting 300 Rosse grutto's valt in, maar het water is intussen flink gestegen en ook het verhoogde strandje loopt langzamerhand onder. Na een vluchtige landing vliegt het hele gezelschap dan ook weer op en trekt meteen met de Wulpen, Scholeksters, Groenpoten en Tureluurs de dijk over. Wanneer een brutale Mantelmeeuw aan komt glijden en zich neerplant tussen de plevieren, dan wordt hun dit al te bont en met veel „pluu-pluu“-geroep gaan zij er ook vandoor. De Mantelmeeuw begint het nu een beetje eenzaam te krijgen en met lome vleugelslagen vliegt hij op en zet eveneens koers naar de polder, om zich te voegen bij de duizenden andere vogels.

Intussen heeft de vloed haar hoogste stand bereikt en bevochtigen druppels van het

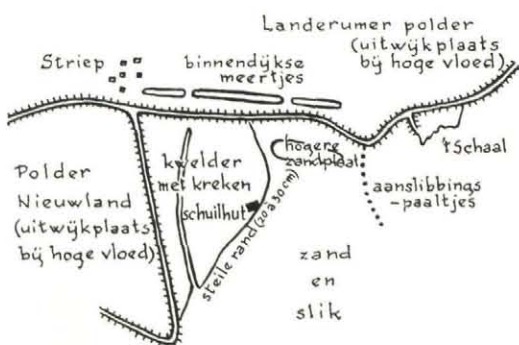

Fig. 3. *Situatie-schets van de vluchtplaats bij Striep.*

frisse zeewater onze hut. De golven klot-sen gezellig tegen de wal. De vogels zijn nu allemaal achter de dijk verdwenen en na ons een beetje uitgerekt te hebben wachten we rustig de komende dingen af.

0 tot 1 uur na hoogwater.

Vanuit de polder komt een troepje Tureluurs aanvliegen om het wad te verkennen. Ze strijken vlak over ons heen, maar na een vluchtige landingspoging trekken ze toch weer op. Onmiddellijk worden ze opgevolgd door een troepje Steenlopers. Een Zilverplevier vliegt luid „tie-uu-wie” roepend over, op zoek naar een geschikte landingsplaats, maar wanneer hij ontdekt dat het nog absoluut niet gaat, verdwijnt hij weer achter de veilige polderdijk. Het zelfde spelletje wordt herhaald door een troepje Kieviten; tegelijk met een troepje Goudplevieren cirkelen ze een paar maal laag over het wad en het strandje, maar ook zij blazen weer de aftocht. Vooral de Kievit mag na hoogwater graag eens even op het wad kijken en wanneer hij maar een zandig strandje vindt, waar hij zich even lekker opknappen kan, dan is dit hem allang voldoende en zoekt hij voor de rest van de tijd zijn vertier wel in de malse weilanden. Plotseling staan vier prachtige Regenwul-

pen voor onze schuilhut; de gelige streep over de kruin is duidelijk te zien en maakt ons het onderscheid met de gewone Wulpen nu wel heel gemakkelijk. De zandplaten vallen nu ook droog en meteen zijn ze bezet door een schare Kieviten.

1 tot 2 uur na hoogwater.

Een enorme vlucht Wulpen van naar schatting 2000 exemplaren komt vanuit de polder de dijk over zetten en zet koers naar het wad. Laag scheert de warrelende massa over het water, maar ondanks hun lange stelten is ook voor hen het water nog te hoog en het hele regiment trekt zich weer op zijn basis terug. Bij onze schuilhut wordt het nu allengs drukker en achter elkaar landen er troepjes Groenpoten, Tureluurs, Scholeksters en Rosse grutto's. Zodra ze aankomen gaan velen slapen. Degenen die niet slapen zijn zich ijverig aan het wassen en poetsen. Sommige Scholeksters rennen als dollen door het water. De anderen schrikken hier kennelijk van op en een grappig gezicht is het dan om de slapers op één been op zij te zien hippen, want zonder uitzondering staan de dromers op één poot en met de snavel in de veren gestoken. Terwille van het evenwicht staan die pootjes niet helemaal recht, maar een beetje schuin naar binnen. Wanneer ze opzij wippen zijn ze te „lui” om ook maar even die andere poot uit te steken. Voor de rest zijn ze heel stil. Geen geluid is te horen. Leuke rappe Dwergsterntjes staan met blanke wiekjes te sabelen boven het glinsterende wad en af en toe duikt er een naar de bodem om met een garnaatje weer omhoog te komen. Na een half uur komt voor de tweede maal de horde Wulpen het wad verkennen. Al zoekende zwenken ze over het wad, maar voor de tweede maal moeten ze weer terug. Een paar ervan landen vlak bij de schuilhut, maar verderop staat nog te

veel water. Grote troepen Groenpoten, Rosse grutto's en Wulpen voegen zich nu bij de onze.

Het water begint nu duidelijk merkbaar te zakken en het duurt niet lang meer of de eerste vogels beginnen met fourageren. Ze waden het water in en beginnen met hun lange snavels in het slik te boren. De Groenpoten maaïen links en rechts met hun snab over het water om allerlei zeediertjes uit te water te zeven. Dan komt voor de derde en laatste maal de bende Wulpen het wad opvliegen en met een enorm kabaal zetten ze zich met veel vleugelgedruis neer op het wad en staan dan tot hun buiken in het water. De vogels bij ons trachten eerst al lopende het wegebbende water bij te houden, maar wanneer ze het niet meer kunnen bijbenen, maken ze gebruik van hun vleugels en troep na troep

zwermt nu uit om een heel eind verderop te landen en ijverig met voedselzoeken door te gaan. De meesten komen terecht vlak aan de lijn waar het water zich terugtrekt. Wellicht zijn daar ook de meeste waddieren te vinden. Zo begint de algemene uittocht van zo'n vluchtplaats. Twee en half uur na hoogwater zijn alle echte steltlopers alweer aan het voedselzoeken. Alleen de kortgesnavelde Goud- en Zilverplevieren blijven nog een tijdlang staan op het strandje. Ook de Scholeksters schijnen nog niet veel haast te hebben. Maar na zes uren met de benen in de kronkels gelegen te hebben, kunnen wij het niet langer uithouden en met moeite en gekreun verlaten we dan ook de schuilhut. Over onze dag zijn we zeer tevreden en we prijzen ons gelukkig, dat we weer iets hebben mogen zien van die boeiende vogelwereld.

Litteratuur.

L. Tinbergen, Vogels in hun domein.

G. F. Makkink, Vogels van wadden en riviermonden.

„EEN EERSTE-RANGS GEOLOGISCH NATUUR-MONUMENT BIJ URK”

Na tien jaar

W. T. HELLINGA en G. D. VAN DER HEIDE.

In de oorlog — in 1942 — vielen de gronden van de Noordoostpolder droog. Dat jaartal is bekend als de officiële datering van het droogkomen van deze tweede grote inpoldering in de Zuiderzee. Toen waren de gronden bij De Voorst echter al sinds lang begroeid; ten noorden van Urk was het gebied nog lang niet begaanbaar. Het zou eerst geleidelijk aan mogelijk worden dit morenelandschap te betreden. Zowel De Voorst als Urk trokken al direct de

aandacht van amateur-geologen, voor wie deze maagdelijke grondmorene een voor ons land ongekende openlucht-expositie betekende van vrijwel onverweerde stenen, die plaatselijk in dichte menigten een plaaveisel geleen op het nog kale landschap van de zeebodem. Het was niet de klifkust die in de eerste plaats de aandacht trok; veeleer was het de keienvloer, het uitgewassen gesteente uit de in vroegere eeuwen door de werking van wind en water